

Особливості проведення психодіагностичного дослідження неповнолітніх у судовій експертизі

Тетяна Тамакова

завідувач лабораторії психологічних досліджень,
Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8495-2484>, e-mail: [tamakovatiana@gmail.com](mailto:tamakovatatiana@gmail.com)

Євгенія Невах

судовий експерт лабораторії психологічних досліджень,
Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9807-9348>, e-mail: janegal093@gmail.com

Олена Шиловська

кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії
психологічних досліджень, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7256-9365>, e-mail: elenashilovska@gmail.com

Розглянуто процедуру проведення дослідження особистості неповнолітньої дитини в різних видах судочинства. Зазначено мету застосування психодіагностичних методик та вікові межі.

Ключові слова: психодіагностика неповнолітніх; судова психологічна експертиза.

Features of Conducting Psychodiagnostic Examinations of Juvenile in Forensic Expertise

Tetiana Tamakova, Ievgeniia Nevakh, Olena Shulovska

The procedure for conducting personality assessments of juvenile in various legal proceedings was analyzed. The purpose of applying psychodiagnostic methods and setting age limits was clarified.

Keywords: psychodiagnostics of juvenile; forensic psychological examination.

Психологічну діагностику особистості неповнолітніх у межах судової психологічної експертизи проводять у різних за тематикою судових справах, зокрема, у цивільному процесі щодо визначення місця проживання дитини, у кримінальних провадженнях — щодо злочинів проти статеві недоторканності. Дослідження особистості дитини має на меті виявити особливості розвитку її

емоційної та когнітивної сфери, надати оцінку рівня психосоціальної зрілості, загальної обізнаності та орієнтованості, дослідити індивідуально-психологічні властивості. Також, залежно від поставлених на експертизу запитань, досліджують додатково певний аспект (юридично значуща ситуація, що стала предметом розгляду та її вплив на психічний розвиток дитини).

Варто зауважити, що чим менший вік дитини, тим більше вікових особливостей експерту-психологу необхідно врахувати під час проведення дослідження, зокрема, стомлюваність у дітей 6—7 років буде проявлятися швидше, ніж у дітей, старших за віком. Тому під час проведення психологічного дослідження необхідно застосовувати експрес-діагностику, тобто психодіагностичні методики мають бути простими, зрозумілими, за часом виконання — швидкими, до того ж не втрачати якості отриманих емпіричних даних.

Послідовність застосування психодіагностичного інструментарію для дослідження неповнолітніх у судовій психологічній експертизі може мати такі етапи:

1. Бесіда для оцінювання психосоціальної зрілості дитини 6—8 років (для визначення базової загальної обізнаності); методика визначення рівня розвитку дитини 6—9 років (переважно для визначення рівня розумового розвитку, додатково — для визначення базової загальної обізнаності);
2. Оцінювання когнітивної сфери: можна застосувати методику «Піктограми» О. Лурії для визначення продуктивності запам'ятовування, а також особливостей розвитку таких психічних процесів, як мислення, увага та уява (вік — від 10 років); методику «10 слів» для оцінювання оперативної та короткотривалої пам'яті, стомлюваності, активності уваги

(вік — від 7 років); малюнковий тест Сільвер (*Silver Drawing Test*) для оцінювання рівня розвитку когнітивної сфери [1; 2];

3. Оцінювання емоційної сфери: можна застосувати графічну методику «Кактус» М. О. Панфілової не тільки для діагностики емоційного стану дитини, але й наявності агресії, її інтенсивності та спрямованості (призначена для застосування від 3 років); експрес-метод діагностики за допомогою ляльки з динамічними рисами обличчя (для дітей віком від 2,5 років); тест Люшера (для визначення актуального стану, комунікативних здібностей, особистісних властивостей) [3];
4. Оцінювання індивідуально-психологічних особливостей особистості неповнолітніх: Тест Кеттелла (дитячий варіант, окремо для дівчат та хлопчиків, віком від 8 до 12 років), зокрема, шкала В — оцінювання розумових здібностей; проєктивні методики — тести «Неіснуюча тварина» та «Малюнок дерева» [1; 4].

У справах щодо визначення місця проживання дитини додатково до зазначених вище методик для дослідження застосовують також методики для дослідження особливостей взаємодії в сім'ї (доцільно для дослідження дітей віком від 5 років): проєктивні малюнкові тести «Малюнок сім'ї», «Сімейна соціограма» Е. Г. Ейдеміллера, «Два будиночки»; методика «Рене-Жиля» для дослідження

соціальної пристосованості дитини; «Метод кольорових виборів» (кольорово-асоціативний тест стосунків) [1] тощо.

У кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статеві недоторканності додатково до зазначених вище методик застосовують також тест Р. Сільвер «Намалюй історію» (*Draw a Story*) для дослідження емо-

ційних особливостей, ставлень, уявлень та когнітивних навичок дитини (доцільно застосовувати для дітей віком від 5 років); «Прогресивні матриці Равена» для визначення рівня інтелекту та розумових здібностей (дитячий кольоровий варіант — вік від 5 до 11 років, чорно-білий варіант — для дітей і підлітків від 8 до 14 років та для дорослих) [2; 4].

Перелік джерел посилання

1. Психологу для роботи. Діагностичні методики / уклад. М. В. Лемак, В. Ю. Петрище. Вид. 2-ге, виправл. Ужгород, 2012. 616 с. URL: https://wp.nmc-pto.rv.ua/DOK/MZPsSl/Psyhologu_dla_roboty.pdf (дата звернення: 14.09.2025).
2. Silver R. The Silver drawing test and draw a story. Assessing depression, aggression, and cognitive skills. 1st edition. New York, 2007.
3. Тімченко О. В., Похілько Д. С. Аналіз сучасних методів діагностики емоцій у дітей. URL: <https://surl.li/vabidv> (дата звернення: 14.09.2025).
4. Словарь-справочник по психологической диагностике / Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М.; отв. ред. Крымский С. Б. Киев, 1989. 200 с.